

Lecția profesorului Vasile Arvinte

Despre profesorul Vasile Arvinte se poate scrie și altfel, nu numai aniversar sau comemorativ, reamintindu-i și evaluându-i Opera. Eu însumi l-am evocat de trei ori, în registru academic și omagial, dar simt acum nevoia, la aproape un an de la dispariția sa, să aștern pe hîrtie cîteva impresii și amintiri recuperatoare, fiindcă, de regulă, în cazul oamenilor de știință, opera le ocultează ființa socială și figura interioară, iar unii chiar au sentimentul unei vieți fără biografie, alta decît cea dedusă din CV-ul profesional.

Nu pot surprinde aici toate datele personalității Profesorului, pe care, de altfel, nici nu l-am cunoscut în intimitatea sa. Un portret psihologic și caracterologic holistic al său nu va putea rezulta decît din multitudinea mărturiilor celor care i-au fost mai mult timp în preajmă. Ceea ce selectez aici sînt gesturi, cuvinte și atitudini, toate receptate și interpretate dintr-un unghi subiectiv și ... ascuțit. L-aș dori ... drept, dar mă mulțumesc dacă nu va fi nici prea îngust și nici ... obtuz. Desigur, Profesorul nu a fost și nici nu putea fi admirat, prețuit sau simpatizat de toată lumea. Nimeni nu este în această situație pur ipotetică. Trebuie să fi nemulțumit pe mulți, fiindcă postura didactică și pasagerile responsabilități creează totdeauna așteptări ușor convertite în insatisfacții, opoziții și chiar adversități. O simplă opacitate de moment, o neînțelegere, o indisponibilitate de comunicare, un refuz chiar justificat, o notă mică la un examen, toate pot marca, adesea definitiv, măsura evaluării în memorie, peste timp, a dascălului sau mentorului, de la școala primară și pînă la conducătorul de doctorat. Așadar, impresiile mele aici mărturisite nu pot schimba, în niciun fel, părerile deja cristalizate ale altora.

Caut în trecut cele mai vechi amintiri despre Profesor și le găsesc în anii studenției. În șirul de chipuri universitare care deja s-au estompat, cîteva și-au păstrat contururi ferme, altele abia se mai asociază cu un nume, fie de politruc în funcție, fie de terorist ideologic, fie de impostor cu dosar de cadre „sănătos”. Între cei neuitați, Vasile Arvinte era perceput, la aproape 40 de ani, ca fiind cel mai serios din generația de mijloc a personalului didactic de la Filologie. Era „neamț”, cu un doctorat la Berlin, ceea ce, la începutul anilor '60, însemna un titlu mai mult decît onorant, cel puțin în comparație cu diplomele altora, obținute la Moscova. „L-am prins” între lectoratul său de la Berlin, încheiat în 1962, și cel de la Dijon, cînd ne-a deschis mintea spre altă perspectivă asupra limbii, aceea diacronică, după ce descriptivismul gramatical predat după rețeta *mi, ți, i, ni, vi, li* părea să-și fi epuizat interesul, cel puțin pentru unii dintre noi, studenții din anii III și IV. Nu era ceea ce se numește un *orator*, fiindcă exactitatea gîndirii sale și o anume cenzură a trăirilor interioare îi interziceau volutele retorice, tacticile captației sau divagațiile glumețe. Cursurile sale erau din stirpea celor academice de tradiție germană, ilustrate la Iași de A. Philippide și apoi de G. Ivănescu. Studiul diacronic al limbii române, cu toate conexiunile și deschiderile spre istorie, civilizație și cultură națională salvau expunerea și demonstrația de rigiditatea presupusă de rigorile foneticii și gramaticii,

odată cu incursiunile spectaculoase în semantică și stilistică. Revăd carnetul de student și constat, în concordanță cu impresiile pînă acum păstrate, două note maxime urmate de semnăturile *Vasile Arvinte* la disciplina *gramatică istorică*. Se vor fi răsădit sau măcar stimulat de atunci disponibilitățile pe care le-am resimțit sporind cu trecerea anilor pentru înțelegerea vieții, a culturii și limbii române mai ales în perspectiva timpului ce veșnic curge? Nu pot da un răspuns (și nici nu este necesar).

Despărțit de Iașii Liceului Internat și ai Universității, „m-am fixat” prin repartiție, în 1966, „în cîmpul muncii” didactice la un liceu din județul Vaslui și anii au trecut mai repede ca norii lungi pe șesuri. Revederile cu profesorul Arvinte au devenit rare și doar ocazionale. Îmi place să cred că nu mă uitase cu totul. Apoi a sosit, neașteptat, necăutat, momentul unei întîlniri dintre acelea, de obicei doar cîteva într-o viață, care jalonează răscruci de drumuri, cu alegeri de direcții ce duc fie spre fundături, fie pe o cale mai dreaptă, cu ieșire spre luminișuri și orizonturi mai largi. Era în anul 1987, la o inspecție de grad didactic I a unei profesoare de la școala generală din comuna Băcești, județul Vaslui. Fusesem numit în comisie, alături de profesoara Elvira Sorohan și de profesorul Vasile Arvinte. Ne-am întîlnit în seara zilei precedente inspecției, pentru a putea intra la lecții a doua zi, la prima oră. Un cămin de ... tractoriști de la SMA-ul din localitate ne-a asigurat „confortul” obișnuit al acelor ani. Am avut lumină electrică chiar și noaptea! Cîteva ceasuri bune, pînă la ore tîrzii, am depănat cu Profesorul amintiri, impresii și ne-am mai eliberat cu anecdote de ... nădufurile acumulate. Abia atunci am realizat cu adevărat marea sa disponibilitate pentru cunoașterea laturii omenești a interlocutorului său. Nu mai era, pentru mine, doar omul de la catedră, ci un personaj nou, comunicativ, interesat de preocupările mele, de școală, de viața cotidiană, trăită atunci, ca toată lumea, la limita penuriei. Avusesem „inspirația” să iau cu mine cîteva extrase ale unor articole și studii de toponimie publicate pînă atunci. Materialul fusese adunat prin anchete în teren, iar documentarea de aproape un deceniu în Arhivele Statului din Iași, București și la Biblioteca Academiei din capitală îi dezvăluia Profesorului o preocupare de cercetare puțin obișnuită în rîndul corpului didactic din învățămîntul preuniversitar. A foiletat textele (a doua zi, în timpul lecțiilor asistate, chiar le-a citit) și mi s-a părut puțin surprins. M-a întrebat mirat: *Domnule, de ce faci dumneata asta? Dumneata faci cercetare pe cont propriu!* Cu alte cuvinte, subînțelese: *Ce-ți mai trebuie, ai de mult gradul didactic I, ai treabă la liceu.* Desigur, avea într-un fel justificare nedumerirea sa, fiindcă depășisem probabil standardul de așteptare cu care Profesorul era obișnuit în urma zecilor de inspecții și de examene pentru acordarea gradelor didactice la care participase. I-am răspuns scurt și fără să caut o motivare pretențioasă : *Pentru că îmi place și asta am făcut dintotdeauna, am studiat ca să cunosc.* A trecut o clipă și a replicat: *Asta așteptam să-mi spui. Există la Centrul de lingvistică un post liber, vrei să vii acolo? Gîndește-te și hotărăște-te, luni merg la rector și îi cer deblocarea postului. Să nu mă încurci însă.* Am ezitat și apoi am răspuns: *Desigur, dacă se poate.*

Dacă se poate! Pentru mine, propunerea era cu totul neașteptată. Numai cine și-a trăit anii tinereții și ai maturității sub constrângerile comunismului poate înțelege cu adevărat ce înseamna acest *se poate* și, mai ales, *nu se poate*. Probabil, studenților și studioșilor de astăzi li se pare *normal* să obțină burse în străinătate, să urmeze un master și apoi să susțină un doctorat la 26 de ani, să facă frecvente și lungi stagii de pregătire și să participe la congrese, simpozioane și colocvii internaționale. Pentru generația mea, asemenea deschideri nici nu erau gândite ca posibile, fiindcă nu erau *normale*. Eram dominați de imperativul *Nu se poate!* O carieră onorabilă în învățământul preuniversitar însemna obținerea gradelor didactice, fără piedici în dosarul de comportament politic, și pensionarea la locul de muncă inițial. Continuitatea și stabilitatea erau calități ale unei cariere, recompensate prin sporuri de salarizare și pensie. Pentru universitari, dacă nu erau eliminați prin ... restrângeri de norme didactice, un doctorat presupunea lungi ani de așteptare la ... rând, iar un lectorat de limbă română în țările capitaliste, neprietene, era și un succes de dosar personal, scump plătit adesea cu cedările și căderile morale știute. Postul de conferențiar era o mare promisiune, iar cel de profesor o împlinire absolută. Până în 1989, mulți universitari ajunseseră doar lectori, în prag de pensionare. Așadar, puteam pleca de la un liceu industrial la un institut de cercetare dintr-un oraș declarat închis? Mai trecusem o dată prin experiența unei interdicții și eram imunizat la tendințele ... centrifuge. Cu un deceniu în urmă, încercasem, precum marea cu degetul, o înscriere la un doctorat în ... filozofie. Regretatul profesor Ernest Stere acceptase cu interes propunerea temei *Conceptul de ironie*, dar adevărata ironie, cea trăită, a fost respingerea la Comitetul orașenesc și la cel județean de partid, în doi ani consecutivi, a dosarului de înscriere, cu temeinicul motiv al lipsei carnetului roșu în buzunarul pretendentului (lipsă care, ce-i drept, îmi crease și un avantaj deloc neglijabil, anume acela de a putea evita cu bune argumente netentantele propuneri de funcții, precum cea de director de liceu sau de inspector școlar). Drept care, lecuind de ... vise doctorale și păstrînd în continuare pentru uz personal banii „de-o cotizație”, am mai învățat iarăși ce se poate și ce nu se poate, fără vreo subtilitate ... nicasiană. Această lungă digresiune nu este chiar fără rost în economia evocării momentului. Ea ar vrea doar să sugereze, dacă este receptată cu înțelegere, importanța pe care cel ce semnează aceste rînduri o atribuie împlinirii cu Profesorul Arvinte, o mică „oră astrală” în destinul unui om, cea mai importantă desigur pentru acela. Profesorul a primit o singură dată această mărturisire, un zîmbet discret mi-a arătat că a înțeles și a acceptat omagiul și capitolul s-a încheiat cu sentimentul reciproc al ... normalității.

Nu am avut nici o clipă impresia că propunerea Profesorului era una dintre acelea binevoitoare, dar care este uitată imediat după salutul de despărțire. Și, într-adevăr, rectorul Viorel Barbu a fost informat imediat despre „descoperirea” făcută. A ținut să cunoască personal pe „cercetătorul cam bătrîn, de 43 de ani, dar deplin format, nu mai pierdem vremea cu stagiul său, ne este de ajutor la tema *Tezaurul toponimic al Moldovei*”. Caracterizarea și ... oferta sînt întocmai reproduse, după relatarea de mai tîrziu a Profesorului. Despre „aventura” transferului de la liceul din

Negrești la Centrul de lingvistică și istorie literară (Institutul de Filologie „A. Phipippide”, din 1990) nu este cazul să intru în detalii, căci au durat un an aprobările pentru deblocarea și finanțarea postului, concursul de admitere, obținerea unei locuințe etc. După un stagiu de pregătire de ... o zi, am intrat direct în colectivul de redactare a celui prim volum din seria *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, care este astăzi o lucrare reprezentativă pentru cercetarea umanistă ieșeană. Integrarea a fost rapidă, aproape firească, mai ales că trei colegi de an și alți cîțiva din promoții apropiate m-au primit cu simpatie. Profesorul Arvinte a constatat repede că „nu și-a pus obrazul” degeaba, deși o nemulțumire a fost formulată în consiliul științific chiar de unul dintre foștii colegi, cu argumente solide: nu eram membru PCR (el era!) și aveam salariul prea mare (!). Venisem la Institut cu „pila lu Arvinte” și așa am rămas pînă în prezent (colegul a ținut să-mi reamintească de curînd împrejurarea compromițătoare). Hotărît, acesta nu l-a agreat pe Profesor, nu-i știu motivele, dar eu recunosc, fără jenă, ba chiar din ... contra, că pila a funcționat perfect, chiar dacă nu era tocmai cea din inițiala partidului mult iubit de nemulțumit.

Nu mai insist asupra rolului și gesturilor profesorului Arvinte din anii următori. A trebuit să vină Revoluția ca să se reazeze, după mari întîrzieri, cursul firesc al împlinirilor profesionale și la Institut: doctorate mult amîinate, promovări blocate, proiecte noi, relații și suspiciuni politice detensionate etc. Ca fost director al Centrului și ca profesor al multora dintre cercetători, coautor el însuși la seria *NALR. Moldova și Bucovina* elaborată aici, Vasile Arvinte a rămas o prezență activă între noi. Desigur, acum un doctorat avea o noimă și pentru mine și tot Profesorul m-a îndrumat cu discreție și cu libertate deplină pînă la capăt (în 1996, cînd împlineam 52 de ani! Tinerii doctori în filologie de astăzi au toate motivele să zîmbească superior la o comparație repede insinuată).

Nu pot încheia această mărturie (prea personală ca să nu fi avut rezerve s-o scriu și desigur abandonată, dacă nu aș fi fost încurajat de colegul Alexandru Gafton), fără a mai cerne din șirul de amintiri cîteva gesturi și replici revelatoare pentru chipul interior al Profesorului. Odată, într-o anume împrejurare, îl întrebam de ce nu încearcă să fie mai ... vizibil în spațiul cultural ieșean. Replica sa a fost neașteptată, fiindcă motivația era neobișnuită: *Domnule, nu pot, eu am fost prorector înainte de decembrie 1989 și sînt compromis*. Ce cuvînt final, pe care rareori cineva îl rostește cu sinceritate neipocrită despre sine, astăzi, cînd compromisul și compromiterea sunt mărci ale vremii, dar niciodată recunoscute ca atare. Știam despre anume zvonuri, dar tot ceea ce citisem din lucrările Profesorului și tot ce vedeam și intuiam în firea sa nu-mi dădea impresia că ar fost „omul regimului” trecut. Dar alții poate știu altceva.

Iar eu mai știu că, în timpul dezbaterilor ce vor duce la impunerea de către Academie a pseudoreforme ortografice din 1993, cu argumente ce trebuiau să atenueze ceașismul unui președinte din stirpea schimbătorilor la față postdecembriști și cu consecința dualismului ortografic păgubos, atitudinea tranșantă a profesorului V. Arvinte, rezumată într-o propoziție ce a făcut deliciul presei locale,

a dat atunci măsura distanței sale față de oportunismul unora (caracterizat de colegul Ioan Oprea în inspiratul titlu *Drumul spre Academie, pavat cu ... ortografie*) și a creat opozițiilor ieșeni ai proiectului un sentiment de siguranță a opiniei lor. În această ipostază, desigur, un loc meritat în forul științific național era interzis Profesorului. Nu am observat însă vreodată un regret al său pentru ... greșeala aceasta.

Apoi, el nu avea orgoliul infailibilității științifice și nici rachiuna definitivă a celor care nu iartă o observație critică, un amendament, o altă opinie sau soluție diferită într-o anumită dispută profesională. Am verificat această conduită și printr-o experiență proprie. Am propus o altă explicație a oiconimului *Humulești* decât cea imaginată de Profesor, desigur invalidată cu argumente de netăgăduit, dar preventiv formulate. A primit obiecțiile cu interes vădit, mai curînd mulțumit că problema căpătase o rezolvare corectă, decât afectat de eșecul ipotezei sale. În alte împrejurări, l-am văzut exigent, dar nu umilea niciodată pe ignorant sau pe învățăcelul suficient și prea îndrăzneț. O ironie atenuată printr-un zîmbet compătitor era suficientă. Cu alte cuvinte, nu-și pune mintea cu ipochimenul.

Profesorul Vasile Arvinte, personalitate de prestigiu în tradiția lingvistică ieșeană, ne-a transmis și o lecție de moralitate științifică și de datorie pedagogică. Sînt sigur că mulți dintre cercetătorii și profesorii care astăzi reprezintă ceva în filologia și lingvistica românească îi sînt recunoscători, ca și mine. Nu cred însă că altcineva îi datorează mai mult. Fără disponibilitatea sa de o oră, într-o zi de neuitat, aș fi încheiat o mulțumitoare carieră de dascăl de limbă și literatură română, dar cu frustrarea, neînveninată, a neîmplinirii unor latențe și aspirații insuficient valorificate din lipsa unei voințe mai puternice de afirmare socială, amputată și de presiunea unui timp istoric potrivnic. Cînd împrejurările m-au adus iarăși la o catedră, în fața studenților, o grijă permanentă a fost și a rămas pînă acum aceea de a descoperi, încuraja, recomanda, sfătui și ajuta pe toți cei ce mi-au dat semne convingătoare ale vocației lor pentru cercetare. Nu pot ști dacă și cît din ceea ce am putut face a fost de real folos cuiva. Dacă însă un singur student sau masterand a primit măcar o parte din ceea ce le-am oferit, pot declara că am învățat și această lecție a Profesorului, predată pe propria mea biografie.

Mircea CIUBOTARU